

Türkiye’de canlı hayvanlardan alınan vergi uygulamalarının sosyo-ekonomik analizi

Berrin ŞENTÜRK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Hayvancılık Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye.

Özet: Bu çalışmada, Türkiye’de canlı hayvanlardan alınan verginin ülke ekonomisine, hayvancılık sektörüne ve sektörde faaliyet gösteren yetiştiricilere etkileri araştırılmıştır. Tarihi kayıtların kullanıldığı çalışmada, canlı hayvanlardan alınan verginin 1920-1961 yıllarında bütçe gelirleri içerisindeki oranı, irat ve servet vergileri içerisindeki payı ve irat ve servet vergilerinin tahsilât oranları, vergiye tabi kılınan hayvan türleri ve vergi miktarları, hayvan verimlilikleri, hayvansal ürün fiyatları, uygulama dönemindeki piyasa koşulları ve vergi uygulamalarındaki sorunlar analiz edilmiştir. Çalışmada, büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine göre vergi uygulamalarına daha duyarlı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, canlı hayvanlardan alınan verginin ve bu bağlamda hayvan yetiştiricilerinin Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun mali yapısına önemli katkılar sağladığı; ancak, hayvan yetiştiriciliği üzerinde önemli negatif sosyo-ekonomik sonuçlara yol açtığı ortaya konulmuştur.

Anahtar sözcükler: Canlı hayvanlardan alınan vergi, mali politika, sosyo-ekonomik analiz, vergi.

Socio-economic analysis of the tax application taken from livestock in Turkey

Summary: In this study, taxes for live animals applications of the country's economy, the livestock sector and their impact on growers operating in the sector were investigated. The historical record is used for this purpose, taxes for live animals that rate in the budget revenues year from the tax 1920-1961, revenue and share in the wealth tax and the revenue and collection rates of wealth tax and tax amounts subject to tax, animal productivity, animal product prices, market conditions and the period of application problems in tax were analyzed. The tax on cattle breeding has been found to be more sensitive. In conclusion, taxes for live animals policy application and people who is breeders of animals has been found contributed significantly of National Defence and the establishment of the Republic of Turkey; however, it has revealed that lead to significant negative socio-economic consequences on livestock producer.

Keywords: Fiscal policy, socio-economic analysis, tax, taxes for live animals.

Giriş

Canlı hayvanlardan alınan vergi, Milli Mücadele'nin yürütülmesinde sınırlı sayıdaki mali kaynaktan biri olup, Türkiye Cumhuriyeti'nde planlı dönemin başına kadar uygulanan bir vergi türüdür. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de uygulanan dini kaynaklı tarihi bir vergi niteliğinde olan bu vergi, canlı çiftlik hayvanlarından hayvan başına maktu olarak alınan bir vergidir (1, 2, 7, 19, 46).

Kaynakları milli mücadeleye tahsis eden Büyük Millet Meclisi, 24/04/1920 tarihinde kabul ettiği 1 sayılı Ağnam-ı Resmîye kanunu (21) ve Milli Mücadele yıllarındaki 58, 192 ve 295 sayılı kanunlarla (22, 24, 25, 26) canlı hayvan varlığından alınan vergileri düzenlemiştir. Canlı hayvanlardan alınan vergi 1920–1923 arasındaki yıllarda bütçe gelirlerinin sırasıyla %11.25, %10.34, %6.70 ve %3.24 kısmını sağlamıştır (1, 12, 19, 23, 38).

Milli Mücadele döneminde 13 Kânunusani 1308 (25/01/1893) ve 1 Kânunusani 1320 (14/01/1905) tarihli Ağnam Talimatnamelerine göre alınan vergi, Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk kez 1924 yılında 410 sayılı kanunla

düzenlenmiştir (27, 28). Vergi mükellefiyeti her nisan ayının ilk on beş günü içinde hayvan sahibinin beyanının kayda geçirilmesiyle başlamış ve kaydın yapıldığı mali yıl için uygulanmıştır (26, 28, 40, 41). Kırsal alanda bitkisel üretimden alınan diğer tarihi vergi olan aşarın 1925 yılında kaldırılmasıyla, canlı hayvanlardan alınan vergi köylüden alınan tek vasıtasız vergi olmuştur (30).

1340 (1924) yılında 138.450.305 TL olan bütçe gelirin 39.628.240 TL'sini sağlayan aşar vergisi 1925 yılında kaldırılmıştır. Buna bağlı olarak oluşan bütçe gelir kaybını ve artan iç güvenlik harcamalarını karşılamak için, 1925 ve 1926 yıllarında koyun, keçi, deve, domuz türü hayvanlardan, hayvan başına alınmakta olan vergi miktarı artırılmıştır (29, 31, 32) ve 1926 yılında sığır, manda, at, katır, eşek türü hayvanlar Cumhuriyet döneminde ilk kez vergi kapsamına alınmıştır (33, 34, 38). Vergi miktarı 1927 ve 1929 yıllarında yerel idarelere ve Milli Eğitime kaynak sağlamak amacıyla tekrar artırılmıştır (35, 36, 37, 39).

Fiyat artışlarında istikrar sağlandığından hareketle, hayvancılığı geliştirmek, hayvan yetiştiricilerini 1929 dünya ekonomik krizinin uzun süre devam eden olumsuz etkisinden korumak ve tarımda güç hayvanı kullanımını yaygınlaştırmak için 1931, 1936, 1938 yıllarında vergi miktarlarında indirimler yapılmış, denk bütçe ilkesi de gözetilerek 1938 yılında at, katır, eşek türü güç hayvanları vergi kapsamından çıkarılmıştır (6, 40, 41, 42). II. Dünya Savaşı sırasında millî savunma masraflarının artması, iktisaden aktif nüfusun savaş nedeniyle silah altına alınması, tarıma aktarılan kaynaklarda kısıtlamaya gidilmesi gibi nedenlerle kaynakların verimi azaldığı için 1941 yılında vergi miktarı artırılmış, güç hayvanları tekrar vergi kapsamına alınmış ve 1942 yılında vergi miktarı tekrar artırılmıştır (43, 44). 1942 yılında belirlenen vergi miktarı bu tarihten sonra değiştirilmemiş, ancak 1951 yılından sonra vergi alınan hayvan türleri koyun, keçi ve domuz türü hayvanlarla sınırlandırılmıştır (45). Özel kanunlarla düzenlenen canlı hayvan varlığından vergi alınması uygulamasına 01/01/1962 tarihinde son verilmiştir (20).

Verginin uygulandığı dönemde, 1927 yılında 1.751.239 olan çiftçi ailesi sayısı, 1950 yılında %33 artarak 2.322.391'e ulaşmıştır (5, 16).

Bu çalışma, hayvan yetiştiricisinin Milli Mücadele ve Cumhuriyetin kuruluşuna katkısını ortaya koymak, hayvansal üretimi nasıl etkilediğini belirlemek ve verginin hayvan yetiştiricisi üzerindeki sosyo-ekonomik etkilerini analiz etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Materyal ve Metot

Bu çalışmanın materyalini Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü ve Devlet İstatistik Enstitüsü istatistik dokümanları, Ziraat Vekâleti dokümanları oluşturmaktadır. Çalışma verilerinin elde edildiği dönemin tarihselliği dikkate alınarak çalışmada kullanılan resmi veriler, aynı yıllara ait diğer kurum, kuruluş ve çalışma rakamları ile teyit edilerek birbiri ile uyumlu rakamların kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Türkiye'de geçmişe dayalı bilimsel çalışmaların yürütülmesinde ihtiyaç duyulan verilerin süreklilik taşıması, bu tür çalışmalarda önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, verginin uygulandığı yıllara ait irat ve servet vergileri içerisinde canlı hayvanlardan alınan verginin oranı (%), vergilerin tahsilât oranları (%) ve canlı hayvanlardan alınan verginin bütçe gelirleri içindeki oranı (%) hesaplanmıştır. Hesaplama her yıla ait vergi oranı; canlı hayvanlardan alınan vergi tutarı x 100 / İrat ve Servet Vergisi tutarı formülü kullanılmıştır. Verginin tahsilât oranı ve bütçe gelirleri içindeki oranı da benzer formül kullanılarak hesaplanmıştır.

Çalışmada vergiye tabi hayvan türlerine ait verim farklılıkları ile canlı hayvanların fiyat farklılıkları il düzeyinde verilmiştir. Sığır, koyun, keçi'ye ait günlük süt verim farklılıkları (baş/kg) ve koyun, keçi, inek, manda ve

at'a ait canlı hayvan satış fiyatları azami-asgari olarak verilmektedir. Bu farklılıklar verginin sosyo-ekonomik açıdan üreticiler üzerine olan etkisini değerlendirmede kullanılmıştır. Hayvan başına alınan vergiler için enflasyona göre bir düzeltme uygulanmamıştır.

Bulgular

İrat ve servet vergileri (canlı hayvanlardan alınan vergi, arazi vergisi, bina vergisi, maden resimleri, veraset ve intikal vergisi, hususi ormanlar resimleri, kazanç/gelir vergisi vb.) içerisinde canlı hayvanlardan alınan verginin payının değişimi Tablo 1'de verilmiştir (3, 8, 9, 10, 11). Tablo 1 verileri incelendiğinde, canlı hayvanlardan alınan verginin, irat ve servet vergilerinin 1926 yılında %37.74'ünü, 1961 yılında %1.30'ni oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 1. Canlı hayvanlardan alınan verginin irat ve servet vergileri içindeki payı.

Table 1. The tax taken from livestock and their share in revenue and wealth taxes.

Yıllar	İrat ve servet vergileri (000 lira)	Canlı hayvanlardan alınan vergi (000 lira)	Oran %
1926	37.715	14.234	37.74
1930	41.875	13.857	33.09
1935	35.417	11.567	32.66
1940	54.582	15.694	28.75
1945	116.257	27.874	23.98
1950	204.436	30.030	14.69
1955	818.616	28.255	3.45
1960	2.173.958	35.071	1.61
1961	2.626.287	34.239	1.30

Önemli irat ve servet vergilerinin tahsilat miktarı ve tahsilat oranları hesaplanarak Tablo 2'de verilmiştir (8, 9, 15). Tablo 2 verileri incelendiğinde, canlı hayvanlardan alınan verginin tahsilât oranının diğer vergilerin tahsilât oranlarından yüksek olduğu, tahsilat oranının 1926 yılında %92.23'e ulaştığı görülmektedir.

Tahsil edilen canlı hayvan vergisinin yıllar itibarıyla bütçe gelirleri içerisindeki payı hesaplanarak Tablo 3'te verilmiştir (3, 8, 9, 14, 18). Tablo 3 verileri incelendiğinde, 1924 yılında 4.316.000 lira ile bütçe gelirlerinin %3.12'sini oluşturan verginin 1926 yılında 14.234.000 liraya çıkarak toplam bütçe gelirlerinin %7.89'unu sağladığı görülmektedir. 1940 yılında %2.85 olan vergi payı 1945 yılında %4.23 olmuştur. Verginin payı 1961 yılında %0.31'e gerilemiştir.

Fasılasız olarak vergi alınan hayvan türlerinin sayısı (3, 4, 8, 14,18) ve hayvan başına alınan vergi miktarı (12, 13, 15, 17) Tablo 4'te verilmiştir. Hayvan başına alınan verginin 1926 yılında koyun ve keçide 30 kuruş, sığırdaki 80 kuruş ve mandada 120 kuruş olduğu görülmektedir. 1929 yılında hayvan başına alınan verginin tüm türlerde en yüksek seviyeye ulaştığı, 1942 yılında sığırdaki 45 kuruş, koyun ve keçide 80 kuruş, mandada 125 kuruş olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Bazı irat ve servet vergilerinde tahsilât oranı.
Table 2. Some revenue and wealth taxes collection rate.

Vergi adı	Tahsilât tutarı/Oranı	1926	1930	1935	1940	1945
Canlı hayvanlardan alınan vergi	Tahsilât miktarı (000 lira)	14.234	13.857	11.567	15.694	27.874
	Tahsilât oranı (%)	92.23	80.67	64.97	86.56	90.14
Bina Vergisi	Tahsilât miktarı (000 lira)	4.401	7.899	4.691	-	-
	Tahsilât oranı (%)	36.58	35.73	23.13		
Arazi Vergisi	Tahsilât miktarı (000 lira)	6.567	5.759	5.293	-	-
	Tahsilât oranı (%)	55.23	27,97	17.47		
Kazanç Vergisi	Tahsilât miktarı (000 lira)	11.212	13.090	12.850	37.474	86.314
	Tahsilât oranı (%)	87.55	60.91	39.32	66.28	73.51

Tablo 3. Canlı hayvanlardan alınan verginin bütçe gelirleri içerisindeki payı.
Table 3. The share of budget revenues of livestock tax.

Yıllar	Bütçe geliri (000) Lira	Canlı hayvanlardan alınan vergi (000) Lira	Oran (%)
1923	111.272	3.610	3.24
1924	138.417	4.316	3.12
1925	170.391	6.451	3.79
1926	180.363	14.234	7.89
1930	217.451	13.857	6.37
1931	165.228	13.163	7.97
1932	186.817	11.169	5.98
1933	174.296	10.731	6.16
1934	207.278	10.459	5.05
1935	231.391	11.567	5.00
1936	271.079	14.693	5.42
1937	314.171	16.486	5.25
1938	322.934	15.153	4.69
1939	389.722	15.514	3.98
1940	550.209	15.694	2.85
1941	648.119	22.045	3.40
1942	978.133	28.271	2.89
1945	658.759	27.874	4.23
1950	1.419.449	30.178	2.13
1951	1.645.996	26.805	1.63
1955	3.148.365	28.255	0.90
1960	6.933.254	35.071	0.51
1961	10.933.839	34.239	0.31

Tablo 4. Vergi alınan çiftlik hayvanı sayısı ve hayvan başına vergi miktarları.
Table 4. The amount of taxes and the tax amount per animal.

Yıllar	Sığır (baş)	Vergi (kuruş)	Koyun (baş)	Vergi (kuruş)	Kıl Keçi (baş)	Vergi (kuruş)	Tiftik Keçi (baş)	Vergi (kuruş)	Manda (baş)	Vergi (kuruş)
1926	5.016.531	80.0	12.871.894	30.0	9.115.883	30.0	2.740.502	25.0	525.596	120.0
1927	5.135.265	125.0	13.632.098	47.5	8.936.204	47.5	3.169.778	40.0	555.433	185.0
1928	4.975.542	125.0	12.078.747	47.5	8.840.378	47.5	3.092.145	40.0	583.722	185.0
1929	4.685.027	125.0	10.184.524	60.0	8.342.977	60.0	2.784.644	50.0	491.971	200.0
1930	4.734.818	125.0	10.498.426	60.0	8.316.007	60.0	2.839.973	50.0	508.348	200.0
1931	4.868.609	100.0	11.762.343	60.0	8.777.071	60.0	3.454.639	40.0	494.462	150.0
1932	5.345.319	90.0	11.758.706	50.0	7.511.304	50.0	3.315.028	40.0	555.097	150.0
1933	5.123.889	90.0	11.070.773	50.0	6.672.059	50.0	3.080.908	40.0	541.583	150.0
1934	5.207.171	90.0	10.739.269	50.0	6.382.004	50.0	2.606.274	40.0	540.550	150.0

1935	5.370.248	90.0	12.435.638	50.0	6.770.866	50.0	2.737.309	40.0	540.184	150.0
1936	6.094.837	60.0	14.800.849	40.0	8.101.209	40.0	2.186.981	30.0	609.450	75.0
1937	6.551.245	60.0	16.448.961	40.0	8.795.774	40.0	2.669.019	30.0	651.278	75.0
1938	7.170.259	35.0	17.759.498	40.0	8.785.844	40.0	2.748.929	25.0	682.724	75.0
1939	7.502.515	35.0	18.958.241	40.0	8.838.697	40.0	2.654.033	25.0	711.546	75.0
1940	7.724.370	35.0	18.857.031	40.0	8.999.366	40.0	2.772.861	25.0	739.369	75.0
1941	7.935.433	35.0	18.804.771	60.0	9.178.514	60.0	2.650.413	35.0	738.132	100.0
1942	7.588.108	45.0	17.282.813	80.0	8.832.475	80.0	2.792.760	45.0	689.548	125.0
1943	7.170.930	45.0	16.124.884	80.0	8.495.937	80.0	2.320.685	45.0	649.712	125.0
1944	7.294.654	45.0	17.265.661	80.0	9.325.457	80.0	2.332.951	45.0	655.321	125.0
1945	7.540.836	45.0	17.945.444	80.0	9.819.769	80.0	3.276.756	45.0	668.807	125.0
1946	7.434.490	45.0	17.742.512	80.0	9.650.875	80.0	2.835.668	45.0	656.867	125.0
1947	7.812.121	45.0	18.328.138	80.0	10.366.252	80.0	2.986.848	45.0	673.544	125.0
1948	8.015.503	45.0	19.248.578	80.0	11.172.947	80.0	3.323.990	45.0	701.313	125.0
1949	8.199.256	45.0	18.063.494	80.0	10.936.139	80.0	3.151.014	45.0	718.370	125.0
1950	8.076.289	45.0	17.127.370	80.0	11.224.823	80.0	2.954.524	45.0	737.265	125.0
1951	8.174.764	45.0	18.689.222	80.0	12.683.375	80.0	3.376.786	45.0	744.205	125.0
1952	-	-	19.961.000	80.0	13.081.000	80.0	3.700.000	45.0	-	-

Tablo 5. 1934 yılında ölçülen ortalama günlük süt verimleri.
Table 5. The average daily milk yield measured in 1934.

İllerin ortalama verimleri (kg/baş)	Koyun sütü	Keçi sütü	Sığır sütü
İllerin verim ortalaması	0.475	0.692	2.650
Tespit edilen en düşük il verim ortalaması	0.150	0.120	1.000
Tespit edilen en yüksek il verim ortalaması	2.000	2.000	6.000

Tablo 6. Canlı hayvan satış fiyatları.
Table 6. Livestock sales prices.

Yıllar	Koyun (baş/kuruş)		K.Keçi (baş/kuruş)		İnek (baş/kuruş)		At (baş/kuruş)	
	Asgari	Azami	Asgari	Azami	Asgari	Azami	Asgari	Azami
1927	300	1500	250	1316	1983	8625	6000	30000
1935	200	800	100	600	500	6000	1000	10000
1945	1500	4700	700	4000	5000	21000	11300	112500
1950	2000	8000	1000	9000	5000	27500	15000	200000

Verginin hayvan yetiştiriciliği üzerindeki etkisinin değerlendirilmesinde kullanılan verim miktarı ve canlı hayvan fiyatlarına ait veriler Tablo 5 ve Tablo 6'da verilmiştir (8, 9, 12, 18). Tablo 5 verileri incelendiğinde süt veriminin ortalamasının koyunda 475 gram, keçide 692 gram ve sığırdaki 2650 gram olduğu görülmektedir. Tablodan en yüksek ortalama verime sahip ildeki hayvan başına süt veriminin en düşük ortalama verime sahip ildeki hayvandan elde edilen süt verimine göre koyunda 13.33, keçide 16.67, sığırdaki 6.00 kat olduğu hesaplanmıştır. Tablo 6'da ise illerde belirlenen ortalama canlı hayvan satış fiyatlarında en düşük fiyatın gerçekleştiği ille en yüksek fiyatın gerçekleştiği il arasında önemli fiyat farklılıkları olduğu görülmektedir. Bu fark 1927 yılında koyunda 5.00, keçide 5.26, sığırdaki 4.35, atta 5.00 kat, 1950 yılında koyunda 4.00, keçide 9.00, sığırdaki 5.50 atta 13.33 kattır.

Tartışma ve Sonuç

Canlı hayvanlardan alınan vergi servet ve irat vergileri ve bütçe gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmuştur (1, 12, 19). Bu çalışmada 1926 yılında irat ve servet vergileri içinde %37.74'lük paya sahip canlı hayvanlardan alınan verginin, 1961 yılında %1.30'a gerilediği görülmektedir (8, 9, 10, 11, 18). Bütçe gelirleri içinde 1931 yılında %7.97 olan vergi payı ise 1961 yılında %0.31 olmuştur. Tahsil edilen vergiler içinde başta kazanç vergisi/gelir vergisinde görülen değişim olmak üzere vergi bileşenlerinde önemli değişimler yaşandığı, canlı hayvanlardan alınan verginin yıllar içinde arttığı, ancak toplam vergi içindeki oranının düştüğü belirlenmiştir.

Bütçede önemli bir yer tuttuğu için uzun yıllar uygulanan vergi, bütçe koşullarının uygun olduğu dönemlerde

sabit tutularak, indirim uygulanarak, bazı hayvanlarda kaldırılarak yetiştirici korunmaya çalışılmıştır. Çalışmada 1930 yılında sığır için 125 kuruş, koyun ve keçi için 80 kuruş, manda için 200 kuruş olarak belirlenen verginin, yapılan indirimlerle 1939 yılında sığırdaki 35 kuruşa, koyun ve keçide 40 kuruşa, mandada 75 kuruşa indirildiği görülmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında vergide yapılan artışlarla 1942 yılında sığırdaki 45 kuruş, mandada 125 kuruş olarak belirlenen vergi, 10 yıl süreyle uygulamanın sonlandırılmasına kadar aynı kalmıştır.

Canlı hayvanlardan alınan vergi tahsilâtı kolay ve tahsilât oranı yüksek bir vergi olarak tanımlanmaktadır (2, 7, 40, 46). Vergi uygulamasında beyan esas alınmış, ancak kayıt ve yoklama zamanındaki hayvan hareketlerinin kısıtlanması, kayıtsız hayvanlardan verginin cezalı alınması, ihbarcıya ve uygulayıcılara ödül verilmesi, verginin süresi içinde ödenmemesi halinde vergi alacağına Tahsil-i Emlal kanununa göre borç miktarına eşdeğer hayvanın satılarak tahsil edilmesi gibi unsurlar verginin tespit ve tahsil oranının diğer vergilere göre yüksek olmasına yol açmıştır (22, 28, 40, 41, 42). Bu durum kaynak ihtiyacının arttığı dönemlerde neden bu verginin tercih edildiğini ortaya koymaktadır.

Hayvan türlerinden alınan vergi miktarında koyun, keçi türü hayvanlardan alınan vergi değeri 1 olarak baz alındığında sığır, manda, at katır türü hayvanlar için belirlenen vergi değeri çalışmada sırasıyla 1926 yılında 2.67, 4.00, 3.33, 1931 yılında 1.67, 2.50, 2.08, 1938 yılında 0.88, 1.88 ve 1942 yılında 0.56, 1.56, 1.56 olarak hesaplanmıştır. Koyun ve keçiden alınan vergi diğer türlerden alınan vergiye göre giderek ağırlaşmıştır.

Canlı hayvanlardan alınan vergi üretimden bağımsız doğrudan üretim faktörlerinden biri olan sermayeden alınan bir vergi türüdür. Bu durum üretimi olumsuz etkilemiştir. Verginin uygulandığı dönemde tarımda çalışanlar kendi ihtiyaçlarını da karşılamak için ve geçebilecekleri farklı çalışma alanı kısıtlı olduğu için bu alanda üretime devam etmiştir (7, 46). Bu sektörde yer alan çiftçi aile sayısında 1927-1950 yılları arasında %33'lük artış söz konusu olmuştur (9, 11). Kırsal nüfusta yaşanan bu artış sanayileşme süreci tarıma bağlı ülkeler için geleneksel üretim kolu olan hayvancılığı yapan aile sayılarının artışına yol açtığı ve hayvan sayılarında yaşanan bu artışın vergi gelirleri ile olan ilişkinin dışında şekillendiği düşünülmektedir.

Bir türe ait hayvanlardan elde edilen verim ırk, cinsiyet, genetik yapı, yaş, bakım beslenme, yetiştirme amacı, çevre koşulları vb. nedenlerle önemli ölçüde değişmektedir. Ayrıca, canlı hayvan ve hayvansal ürün fiyatlarını belirleyen ulaşım koşulları, büyük tüketim merkezine yakınlık, ürünlerin muhafaza zorluğu, arz ve talep elastikiyetinin yapısı maliyeti önemli ölçüde etkilemektedir. Bu çalışmada uygulanan vergileme sisteminin bu faktörleri dikkate almadığı anlaşılmaktadır. Çalışmada ayrıca, verim

ve fiyat farklılıkları incelenmiş ve süt veriminde en yüksek-en düşük süt verim ortalamasına sahip iller arasında koyunda 13.33, keçide 16.67, sığırdaki 6.00 kat fark tespit edilmiştir. Canlı hayvan fiyatlarında da en yüksek- en düşük ortalama hayvan fiyatları 4 ila 13 kat arasında değişmiştir. Bu vergileme sisteminde bir türe ait farklı verim ve değere sahip hayvanlardan farklı vergi alınmamasının hayvancılığın gelişimini olumsuz etkilediği ve bölgeler arası gelir farklılıklarının da artmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Hayvan ve ürün fiyatlarının aşırı dalgalandığı kriz dönemlerinde, örneğin; 1929 dünya ekonomik krizinde hayvan fiyatları 1/2-1/3 oranında düşmüştür (5, 8). Verginin ödeme gücü düştüğü bu dönemde alınması ya da bu dönemlerde hızlı ve duruma uygun tedbirler alınmaması, krizin yetiştirici üzerindeki olumsuz etkisini arttırmış olmalıdır.

Bitkisel üretimden alınan aşarın kaldırılmasıyla üreticiye sermaye birikimi sağlama şansı verilirken, canlı hayvanlardan alınan verginin artırılarak alınması hayvan yetiştiricilerinin sermaye birikimini engellemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanan canlı hayvanlar vergisi çağdaş ve gelişmiş ülkelerde uygulanmamıştır (7, 46). Bu durum hayvancılık sektörünü dış ticarete haksız rekabete maruz bırakmıştır. Verginin 125 kuruş olduğu 1929 yılı dış ticaret verileri incelendiğinde 388.408 baş vergiye tabi koç, koyun, keçi ihraç edildiği ve 3.550.361 TL gelir sağlandığı bildirilmektedir (8). Hayvan başına satış değerinin %14'ünü vergi oluşturmaktadır. Bu durum sektörün döviz sağlayıcı gücünden yararlanmayı kısıtlayan faktörlerden biri olmuştur (7, 46).

Verginin birbirini izleyen iki ay içerisinde tahsil edilmesi hayvan ve hayvansal ürünlerin fiyat mekanizmasını etkilemiştir (40). Piyasaya arz edilen ürün ve canlı hayvan miktarının artışı, ürün ve canlı hayvan fiyatlarını düşme yönünde etkilemiş üreticinin zararına durumlar ortaya çıkmıştır. Bu durum verginin devredilemeyen bir vergi türü olması ile ilişkilidir (7, 46).

Çalışma verileri incelendiğinde, hayvancılık sektöründe canlı hayvanlardan vergi alınması uygulamasının bu sektörde üretim yapanları olumsuz rekabet koşullarında üretime zorladığı, bu durumun sektör yetiştiricilerini görece olarak diğer sektörlerde üretim yapanlara göre gerek sermaye birikimi gerekse sosyo-ekonomik açıdan geri kalmışlığa ittiği düşünülmektedir. 1927 ve 1950 yılları arasında sektörde faaliyet gösteren çiftçi sayısında yaşanan %33'lük artış (5, 16) çalışmada sektör ve sektörde yer alan yetiştiricilerin bu vergi yüküne rağmen üretimden uzaklaşmadığını göstermektedir. Bu durumun geleneksel yapı içerisinde yer alan yetiştiricinin farklı alanda üretim yapacak yetenek, ekonomik güç ve sosyal imkânlarla sahip olmaması ve hayvansal üretimin önemli bir kısmını kişisel tüketim için yapması gibi nedenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma canlı hayvanlardan alınan verginin Milli Mücadele'ye, Cumhuriyetin kuruluş ve gelişmesine önemli mali katkılar sağladığını, genel ekonomiyi, kırsal alanın sosyo-ekonomik yapısını ve gelişimini önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Diğer yandan bitkisel üretimden alınan verginin kaldırılmasına rağmen, canlı hayvanlardan alınan verginin artırılarak sürdürülmesinin hayvan yetiştiricisinin gelirini ve sermaye birikimini sınırladığı; bu durumun, hayvancılığı ve hayvancılığa dayanan sanayinin gelişimini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. **Alptekin M** (2013): *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
2. **Cihan D, Turan K, Öngöçlü A** (1982): *Atatürk Dönemi Maliye Politikası I. Kitap Mondros'tan Cumhuriyet'e Mali ve Ekonomik Sorunlar*, Ankara.
3. **ĐİE** (1960-1962): *İstatistik Yıllığı*, Yayın No. 460.
4. **ĐİE** (1963): *Tarım İstatistikleri Özetleri, 1941-1962* Yayın No. 447, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara
5. **ĐİE** (1970): *1927 Tarım Sayımı*, Yayın No. 614, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
6. **Günay A** (2007): *Mali Disiplinin Sağlanmasında Anayasal Denk Bütçe Yaklaşımı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme.
7. **İlkmen ŞN** (1943): *Türkiye Vergi Sisteminde Hayvanlar Vergisi*, Ziraat Vekâleti Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmaları, Sayı:27 Yüksek Ziraat Enstitüsü Matbaası, Ankara.
8. **İstatistik Genel Müdürlüğü** (1936): *İstatistik Yıllığı 1935-36*, Cilt 8, Sayı: 88 Devlet Basımevi, İstanbul.
9. **İstatistik Genel Müdürlüğü** (1948): *İstatistik Yıllığı*, Cilt 16, Yayın No. 285, Ankara.
10. **İstatistik Genel Müdürlüğü** (1951): *İstatistik Yıllığı 1950*, Cilt 18, Yayın No. 328, Ankara.
11. **İstatistik Genel Müdürlüğü** (1960): *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No. 380, Ankara.
12. **İstatistik Umum Müdürlüğü** (1936): *Hayvanlar İstatistiği 1929-35*, Neşriyat No. 90. Mehmet İhsan Matbaası, Ankara
13. **İstatistik Umum Müdürlüğü** (1937): *Tarım İstatistikleri 1928-36*, Yayın No. 93, Mehmet İhsan Matbaası, Ankara
14. **İstatistik Umum Müdürlüğü** (1954): *İstatistik Yıllığı 1953*, Cilt 21, Yayın No. 360, Ankara.
15. **İstatistik Umum Müdürlüğü** (1955): *1946-1954 Zirai Bünye ve İstihsal*, Yayın No. 363, Ankara
16. **İstatistik Umum Müdürlüğü** (1956): *1950 Ziraat Sayım Neticeleri*, Yayın No. 371, Ankara.
17. **İstatistik Umum Müdürlüğü** (1959): *Tarım İstatistikleri Özetleri 1936 - 1958*, Yayın No. 388, Ankara Basım ve Cilttevi, Ankara
18. **İstatistik Umum Müdürlüğü** (1959): *Zirai Bünye ve İstihsal 1954-1958* Yayın No. 387, Ankara.
19. **Maliye Bakanlığı** (1994): *Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri ve Mali Mevzuatı (1929-1923)* Maliye Bakanlığı Bütçe Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı:1994/27, Ankara.
20. **MBK Genel Kurul Toplantısı** (1960): Cilt 5, 67. Birleşim, 31/12/1960, s.15-132.
21. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1920): Devre 1, Cilt 1, İçtima Senesi 1, 2. İçtima, 24/04/ 1336, s. 38-40, TBMM Matbaası.
22. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1920): Devre 1, Cilt 6, İçtima Senesi 1, 103. İçtima, 27/11/ 1336, s.54-75.
23. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1921): Devre 1, Cilt 8, İçtima Senesi 1, 159. İçtima, 28/02/1337, s. 545-552.
24. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1922): Devre 1, Cilt 17, İçtima Senesi 2, 163. İçtima, 21/02/ 1338, s. 101-106.
25. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1922): Devre 1, Cilt 26, İçtima Senesi 3, 161. İçtima, 23/12 1338 s. 28-35.
26. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1923): Devre 1, Cilt 26, İçtima Senesi 3, 172. İçtima, 11/01/1339, s. 292-297.
27. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1924): Devre 2, Cilt 5, İçtima Senesi 1, 99. İçtima. 11/02/ 1340, s. 682-727.
28. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1924): Devre 2, Cilt 5, İçtima Senesi 1, 100. İçtima, 12/02 1340, s. 731-785.
29. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1925): Devre 2, Cilt 13, İçtima Senesi 2, 43. İçtima, 31/01/1341, s. 5-26;503-505.
30. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1925): Devre 2, Cilt 14, İçtima Senesi 2, 58. İçtima, 17/02/ 1341, s. 69-97.
31. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1925): Devre 2, Cilt 17, İçtima Senesi 2, 96. İçtima, 07/04 1341, s. 146-158.
32. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1925): Devre 2, Cilt 18, İçtima Senesi 2, 105. İçtima, 18/04 1341, s. 130-151.
33. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1926): Devre 2, Cilt 21, İçtima Senesi 3, 46. İçtima, 27/01/ 1926, s. 277-279.
34. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1926): Devre 2, Cilt 21, İçtima Senesi 3, 47. İçtima. 30/01/1926, s. 319-321.
35. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1927): Devre 2, Cilt 30, İçtima Senesi 4, 47. İçtima, 28/03/1927, s. 267-270.
36. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1927): Devre 2, Cilt 33, İçtima Senesi 4, 76. İçtima, 18/06/1927, s.144-148.
37. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1927): Devre 2, Cilt 33, İçtima Senesi 4, 80. İnikat, 22/06/1927, s. 486-543.
38. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1929): Devre 3, Cilt.9, İçtima Senesi 2, 40. İçtima, 04/03/1929, s. 44-49.
39. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1929): Devre 3, Cilt 12, İçtima 2, 66. İnikat, 18/05/1929, s. 4-15.
40. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1931): Devre 4, Cilt 3, Fevkalade İçtima, 23. İnikat, 06/07 1931, s. 47-58.
41. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1936): Devre 5, Cilt 8, İçtima 1, 29.İnikat, 20/01/1936, s. 70-92.
42. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1938): Devre 5, Cilt 23, İçtima 3, 39. İnikat, 23/03/1938, s. 88-99.
43. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1941): Devre 6, Cilt 18, İçtima 2, 59. İnikat, 29/05/1941, s. 282-388.
44. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1942): Devre 6, Cilt 25, İçtima 3, 64. İnikat, 27/05/1942, s. 370-380.
45. **TBMM Zabıt Ceridesi** (1951): Devre 9, Cilt 9, İçtima 1, 105. Birleşim, 27/07/1951, s. 351-395.
46. **Ziraat Vekâleti** (1939): *Hayvanlar Vergisi Dokümanları*, Birinci Köy Kalkınma Yayını, Ankara.

Geliş tarihi: 29.06.2015 / Kabul tarihi: 06.04.2016

Yazışma adresi:

Yrd.Doç.Dr. Berrin ŞENTÜRK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Veteriner Fakültesi

Hayvancılık Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı,

55200 Atakum, Samsun, Türkiye.

e-mail: bsenturk@omu.edu.tr